

DIN LEXICUL STRIGĂTURILOR NUPTIALE SĂLĂJENE

Denisa-Maria TOUT

Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca
Facultatea de Litere

FROM THE VOCABULARY OF NUPTIAL HOLLERS IN SĂLAJ

Abstract

The present study focuses on the lexical elements of the nuptial rituals in Sălaj. It encompasses the unitary as well as the diverse character of this region and also its sociocultural, anthropological and linguistic aspect. The linguistic area includes numerous words from the nuptial terminology in Sălaj in which the richness of the lexical material permits us to analyse the terms and syntagms. Therefore, we are going to treat this terminology mostly from an etymologic and lexico-semantic perspective.

Key-words: *nuptial hollers, the nuptial terminology in Sălaj, etymologic and lexico-semantic perspective*

0. În vederea conservării și a promovării elementelor patrimoniului etnolingvistic sălăjean, considerăm că sunt necesare și unele discuții pe marginea unor termeni privitori la strigăturile nuptiale. Această zonă conține un număr mare de cuvinte moștenite din limba latină, formate pe teren românesc sau împrumutate din alte limbi. Urmărirea etimologiei noțiunilor, respectiv căutarea sensurilor termenilor strigăturilor, atestă autenticitatea și specificul ariei în discuție. Astfel, colindând meleagurile sălăjene, am descoperit un număr însemnat de „chiuituri” / „ptiuituri” / „iuituri” nuptiale.

0.1. *Strigăturile* sunt cunoscute în regiunea analizată cu denumirile *chiuituri* sau *ptiuituri* ori *iuituri* și reprezintă o specie a liricii populare, de obicei în versuri, cu aluzii satirice, glumețe sau sentimentale, care se „strigă” în mediul rural, la jocuri populare și la nunți. Sunt creații ample și profunde, întâlnite în momentele esențiale ale realizării căsătoriei. „Strigăturile de nuntă sunt cel mai reprezentativ registru din repertoriul nuptial (...). Strigăturile sunt cheia ceremonialului. Spre deosebire de strigătura de joc, interpretată numai de flăcăi, strigătura de nuntă este zisă numai de femei. Strigătura de nuntă cultivă duișia, entuziasmul, melancolia și [sic!] uneori [sic!] ironia și batjocura. Chiar dacă strigătura de nuntă cuprinde aluzii ironice, aceasta ia forma unei ironii inofensive sau a unui

umor care provoacă râsul, având funcție cathartică. Strigăturile sunt expresii poetice ale riturilor de separare, de unire și de integrare. Strigăturile sunt adresate în primul rând miresei, care are rolul cel mai important, mirelui, soacrei mici, soacrei mari și nașilor” (Timoc 2010, 73).

0.1.1. Dacă strigăturile *la mireasă* laudă frumusețea, hărnicia, respectiv zestrea miresei și surprind, în conținutul lor, „povețe” adresate acesteia, pentru a avea o relație bună cu mirele și cu soacra; atunci chiuiturile *la mire* exprimă, în special, regretul după feciorie prin motivul „schimbării penei”, adică motivul „trudei și amarului” – ca semn al însurătorii și-l învață pe mire să fie înțelegător cu mireasa. O altă serie de strigături o vizează pe *soacra mică* și prezintă atât hărnicia acesteia, cât și tristețea provocată de plecarea fiicei sale în casă străină. La polul opus, se află *ptiuiturile la soacra mare* care sunt numeroase, deoarece aceasta deține un rol central în primirea mirilor, respectiv felul cum își întâmpină nora atrage privirile nuntașilor.

Conținutul strigăturilor prezintă cu umor relația conflictuală soacră – noră. Printre actanții ceremonialului nupțial, se numără și *nașii*, iar creațiile adresate acestora laudă perechea „părinților spirituali”, considerându-i un model pentru tinerii căsătoriți. De asemenea, există și strigături ale *colectivității*, ale nuntașilor, care-și exprimă părerea față de nuntă.

0.2. Un loc special, îl ocupă *grăitorul*, căruia i se mai spune *chemător*; *taroste*, *staroste*. Acesta rostește *orațiile* de nuntă și dirijează episoadele nupțiale. „Orația de iertăciune și cea a ospățului este susținută de staroste, iar orația găinii este susținută de una din socăcițe, femeie istețată și veselă” (Timoc 2010, 72).

0.3. Strigăturile nupțiale sălăjene datează încă de pe vremea vechiului județ Sălaj și s-au păstrat de-a lungul timpului în toată regiunea, chiar dacă obiceiurile se deosebesc de la o zonă la alta. În cadrul textelor am remarcat, mai ales, unele variații lexicale, dar acest aspect nu înseamnă că, în rândul altor creații, nu ar exista și diferențe de altă natură.

0.4. Strigăturile în discuție sunt culese, mai ales, din satele situate pe Valea Agrijului, Valea Almașului, Valea Barcăului și Valea Someșului.

1. Punctând cele mai importante momente ale derulării actului nupțial, propunem spre analiză câteva *strigături prenupțiale* – rostite în momentele premergătoare nunții; „*chiuituri*” *nupțiale* – strigate la nunta propriu-zisă și „*ptiuituri*” *postnupțiale* – cântate în etapele postceremoniale. Aceste strigături ocupă un rol semnificativ în cadrul evenimentului și sunt interpretate de femeile, „*ptiuitoarele*”, care însoțesc alaiul nupțial. Astfel că „atât mersul după nănași, cât și cel după mireasă [sic!] aveau caracter sincretic: în timp ce muzicanții cântă, feciorii bat din palme și pe picior, iar nevestele chiue, acțiuni desfășurate simultan” (Borca și Borca 2010, 41).

2. Ceremonialul nupțial sălăjean debutează cu perioada „împărțită în câteva segmente temporale și actanțiale care trebuiau «consumate»

obligatoriu în comunitatea tradițională: mai întâi [sic!] se mergea *la pețit*, apoi se mergea *pă vedere* (uneori aceste momente fiind cumulate) [sic!] iar [sic!] apoi [sic!] urma *încredințarea* sau logodna” (Burghele 2014, 48). În acest timp, la casa miresei, starostele mirelui rostește „Cerutul miresei” și „Iertăciunile miresei”. Orațiile de nuntă și creațiile cântate de „ptiuitoare” înaintea nunții fac parte din categoria *strigăturilor prenuptiale*.

2.1. Primul microtext supus analizei lexico-semantică este rostit de staroste: „Tânăru nost împărat, / Dimineață s-o sculat / Și pă față s-o spălat / Și ne-o ales pă noi, / Cu mai multă minte, / Și ne-o dat drumu' nainte. / Și ne-o spus că-n lume, / Dar nu ne-o spus cu nume, / Să-i ducem o floricea, / Cum inima lui dorea. / Noi după ea am vinit, / Unde văd că o-am găsit, / S-o smuljem din rădăcină, / S-o ducem în altă grădină străină, (...). Poți, mândră, să lăcrămezi, / După binele ce-l pterzi. / Te-ai grăbit la măritat, / Ca floarea la scuturat. / Floarea mai înflore-o dată, / Da tu altu nu-i hi fată. / Și ferească Dumnezău, / Să pui flori în *conciul* tău” (Timoc 2010, 50).

2.1.2. Dacă prima creație este adresată miresei, următoarea îi este dedicată mirelui: „Țucu-te, mnirile nostu, / Tătă vara-ai tăt cosât, / Mândră floare Ț-ai găsat; / Tătă vara-i tăt săpat, / Mândră floare Ț-ai aflat. / Nici la nuntă nu mă chiamă, / Și sorghesc *un blid* di zamă, / *Părgălită* cu oloi, / Că clisa-o țin în lădoi; / Părgălită cu untură, / Că di clisă nu să-ndură. / Închină, bade, cu-*uiaga*, / Și nu tremura ca *varga*; / De când Țai pălincă roabă, / Ai hi mai trecut o-*oiagă*” (Cernea 1972, 88 – 89).

2.2. Terminologia strigăturilor prenuptiale cuprinde cuvintele:

- *blid* – are origine slavă, *bliudŭ*; și semnifică „1. vas adânc de lut, de lemn sau de tinichea din bucătăria țărănească; strachină; 2. (La pl.) vase de bucătărie” (DEX 2016, 119), este întâlnit și în graiurile din zonele învecinate Maramureș și Satu Mare;

- *conci* – etimologic, termenii, *conciul* și *pupul*, provin din limba maghiară. Primul cuvânt îl are la bază pe *konty*, iar ultimul pe *pŭp*, pentru a indica modul de aranjare a părului. După ce mireasa își schimbă îmbrăcămintea, avea loc „conciolitul”. „«Conciolitul» constă din împletirea părului în două cozi de către nănașă, pe care le învârtea pe lângă o bucată de lemn, anume cioplită și vârată în părul din creștetul capului. Îi dădea forma unui colăcel. Acest moment însemna trecerea în rândul nevestelor. Simbolul fetei era coada lăsată pe spate, și al nevestei, *conciul* și *năframa*” (Timoc 2010, 68);

- *părgălită*, cu varianta *pârgălită*, este format de la cuvântul „pârgă” + „(ă)lui”, are bază derivativă slavă, *prŭga*; și reprezintă „1. faza de început a coacerii unor fructe, legume sau cereale; înainte de maturizare; starea fructelor, a legumelor și a cerealelor în această fază; 2. cele dintâi fructe sau roade dintr-un an, roade timpurii” (DEX 2016, 875), iar în textul citat are sensul ‘prăjită’;

- **uiagă**, cu varianta *oiagă*, are etimologie maghiară, *üveg*; și înseamnă 'sticlă'; se regăsește cu același sens în Maramureș (Farcaș 2009 a, 131; Farcaș 2011, 202) și în Satu Mare;

- **varga** – cu bază latină, *virga*, indică „1. băț subțire, lung și flexibil obținut dintr-o ramură dreaptă de arbore sau dintr-o tulpină de arbust; nuia (...); a tremura ca varga, a tremura foarte tare (de frică sau de frig) (...); 2. nuia folosită pentru aplicarea de lovituri corporale” (NDULR 2006, 1590).

3. Seria „*chiuiturilor*” *nuptiale* este cea mai bogată și, pe lângă strigăturile la mire și mireasă, cuprinde strigăturile la socri, nași, „*ptiuitoare*” și „*socăciță*”. Textele strigăturilor se deosebesc regional prin ușoare variații lexicale și, pe alocuri, sintactice.

3.1. De pildă, pentru strigătura la nașă, am cules două variante: 1. „Uiuiu, că bine-mi pare, / Că io îs nănașe mare, / De-a fi ploaie-mi ieu **dosoai**, / De-a fi tină, mă sufulc, / Bine-mi pare că mă duc” (Ghergariu 1973, 273). 2. „Bine-mi pare, [bine-mi pare], / Că io îs nănașe mare! / De-a fi ploaie-mi ieu dosoai, / De-a fi tină mă sufulc. / Bine-mi pare că mă duc!” (Mocanu 2013, 33).

3.2. Următoarea strigătură se referă tot la „părinții spirituali” ai mirilor. Aceasta s-a păstrat și circulă într-o variantă: „La nănașu pă coteț / Este-on pui de rață creț / Ca nănașa de măreț” (Ghergariu 1973, 280).

3.3. O altă creație este adresată tinerelor nuntașe, care captează atenția celor prezenți și întrețin atmosfera de veselie: „**Ptiuiți**, fete frumoase, / Nu hiți așe rușinose, / Că noi când om ptiui, / Tăți feciorii ne-or uoti, / Cu **popuțu** cu mnierea, / Cu sticluța cu berea” (Timoc 2010, 52).

3.4. De asemenea, în celelalte chiuituri apar, atât variații lexicale, cât și sintactice:

1. „Frunzuliță și-o cireasă, / Noi merem după mireasă / Cu caru cu **hegheduși** / Cu haine de **popiruș**” (Ghergariu 1973, 269). 2. „Frunzuliță și-o cireasă / Noi merem după mireasă / Cu caru cu hegheduș, / Cu hane cu popiruș” (Burghele 2014, 136).

1. „Nu te bucura, mireasă, / Bota-i după ușe-n casă, / Și cioplită și **mezdrită**, / După spate-i **curuită**” (Ghergariu 1973, 277). 2. „Ai de grijă, tu mireasă, / Că bota-i pă grindă-n casă, / Și-i cioplită, și-i mezdrită, / După spate-i curuită” (Burghele 2014, 141). 3. „Nu te supăra mireasă / Că bota-i pă grindă-n casă. / Îi cioplită și mezdrită / Și pă sama ta numită” (Burghele 2014, 121). „Uiuiu, pă dealu' gol, / Că mireasa n-are **țol**, / Da' i-a face mirele / Dac-a tunde cânele” (Mocanu 2013, 36). 2. „Uiuiu, pă dealu gol, / Că mireasa n-are țol, / Da i-a face mirele, / Când a tunde cânele” (Burghele 2014, 143). „Mulțămim la **socăciță** / Că ne-o dat carne cu piță, / Pița n-o fost de găină, / C-o fost de oaie bătrână / Belită de-o săptămână” (Ghergariu 1973, 264). „Uitați-vă, guri căscate, / Că nu-s perini căpătate, / Că-s de mâna ei lucrate. / Nouă perini ș-un **dricar** / Ș-un lădoi cât un hămbar. / C-o fost mnierea cuminte / Ș-o grijit bine de găște; / Le-o grijit și le-o crescut /

Până perini ș-o făcut” (Timoc 2010, 58).

3.5. Termenii chiuiturilor nupțiale sălăjene care relevă specificul graiurilor sunt:

- **curuită** – cu varianta *coruită*, derivă de la „coroi” + suf. „-ită”, are origine maghiară, *karvaly*, denumind 1. „nume dat mai multor specii de păsări răpitoare mici, în special șoimului” (DEX 2016, 260); iar sensul contextual al adjectivului reiese din caracteristicile fizice ale șoimului;

- **dosoai** reprezintă forma de plural a termenului *dosoi*, este format de la cuvântul de bază „dos” + suf. aug. „-oi” sg. / „-oai” pl., și indică 1. ‘pânză de casă, pătrată, folosită la transportat iarbă’; 2. ‘prosop de bucătărie’; iar prin evoluție semantică, *dos* semnifică și ‘toc de pernă’;

- **dricar** – variantă dialectală a termenului *dricală*, cu etimologie maghiară, *derékaly* – are sensul ‘plapumă umplută cu pene, dună’;

- **hegheduși** marchează pluralul termenului *hegheduş* – cu bază maghiară, *hegedűs* – și înseamnă ‘violonist, muzicant’ (cf. DRMMR)

- **mezdrită** derivă de la vb. *a mezdri* – de origine slavă, *mezdriti* – apare cu sensul ‘cioplită, netezită cu un cuțit mare’;

- **pocuț** este format de la cuvântul de bază *poc* + suf. dim. „-uț”, provine din magh. *pakk*; și reprezintă ‘un pachet mic, o legătură mică, un ghem mic, un pachetel’;

- **popirus**, cu varianta *păpiruș*, este format de la cuvântul *papirus*, are origine maghiară, *papír*; *papirusz*; și semnifică ‘hârtie’;

- **a ptiui**, variantă fonetică a verbului *a chiui*, este format de la cuvântul de bază „chiu” și indică acțiunea de „1. a scoate strigăte ascuțite (de bucurie): (...); 2. a spune strigături (la nuntă)” (NDULR 2006, 235);

- **socăciță** derivă de la cuvântul de bază *socaci* (de origine maghiară, *szakács*) + suf. „-iță” și denumește ‘bucătăreasa’ care se ocupa de pregătirea bucatelor pentru nuntă. Termenul este identificat și în regiunile învecinate Sălajului, adică Maramureș (Farcaș 2009 a, 130)¹ și Satu Mare, cu același sens;

- **țol**, provine din „ngr. *tsóli*, *tsúli*” (DEX 2016, 1282) și semnifică 1. ‘covor țărănesc care se așterne pe pat sau pe jos’; 2. ‘haină’; probabil termenul a pătruns în grai prin intermediul comercianților.

4. „Ptiuiturile” *postnupțiale* sunt interpretate după realizarea căsătoriei, odată cu intrarea miresei în casa socrilor și circulă în mai multe variante, precum în cazul textului: 1. „Ieși afară, soacră mare, / Nu ieși cu **lipideu** / Să trăiești cu nora rău. / Ci ieși cu fața de masă / Să triești cu nora-n casă” (Ghergariu 1973, 270). 2. „Ieși afară, soacră mare, / Să-ți vezi nora dumitale, / Nu ieși cu lipideu, / Să trăiești cu nora greu / Ci ieși cu față de

¹ Mircea Farcaș (2009 b, 152) semnalează termenul *socăciță* chiar și la nord de Tisa, în localitatea Biserica Albă, aflată azi pe teritoriul Ucrainei. Existența acestui cuvânt în medii alogote demonstrează vitalitatea acestuia la nivelul graiurilor populare din zonă.

masă, / Să trăiești cu nora-n casă” (Timoc 2010, 75), variantă cunoscută în satele de pe Valea Someșului. 3. „Ieși afară, soacră mare, / Nu ieși cu supărare, / Nu ieși cu lepedeu, / Să te porți cu nora rău” (Borca și Borca 2010, 51) cunoscută în zona Văii Agrijului.

„ Ieși afară, tu mnireasă, / Că vine mă-ta de-acasă / Cu *oluțu*’ plin de d’in, / La inimă cu sustin; / Cu oluțu’ plin de bere, / La inimă cu durere” (Timoc 2010, 64).

4.1. Terminologia *ptiuiturilor* postnuptiale analizate cuprinde cuvintele:

- *lipideu*, cu forma *lepedeu*, are etimologie maghiară – *lepedö* – cu sensul ‘cearșaf’²;

- *oluț* ce derivă de la forma populară a termenului *oală* (are origine latină, *olla*), adică „oală” + suf. dim. „-uț” și denotă ‘vas mic de lut, sticlă, metal sau porțelan’.

5. Odată cu trecerea timpului, „multe dintre elementele cu valoare simbolic-culturală ale ceremonialului nupțial au dispărut în timp; unele se mai păstrează și astăzi [sic!] în unele sate ale Sălajului. (...) Nunta se organizează fie la căminul cultural din sat, fie, mai ales vara, într-un cort ridicat atunci pe loc, frumos împodobit în interior cu țesături tradiționale de interior, dar și cu peretare recente, chiar orientale. Darurile tradiționale au fost definitiv eliminate, locul lor fiind luat doar de bani, care se strigă tare de către grăitor. La portul popular tradițional s-a renunțat, și foarte rar mai poate fi văzută vreo bătrână, la nuntă, îmbrăcată după specificul local” (Burgele 2014, 265).

6. Din punct de vedere lexical, putem observa că, în graiurile vorbite în județul Sălaj, predomină, pe lângă termenii moșteniți din limba latină, cuvintele împrumutate din limbile maghiară și slavă, fapt ce dezvăluie prezența acestor popoare pe teritoriul analizat și influența pe care au avut-o asupra existenței sălăjenilor.

7. Considerăm că analiza din perspectivă lexico-semantică a strigăturilor nuptiale a permis nu numai identificarea unor particularități terminologice, ci și urmărirea adiacentă a structurii unor tipuri speciale de texte, cum sunt cele pe care ne-am bazat în interpretarea de față.

BIBLIOGRAFIE

- a) studii:
BORCA, Irimia, BORCA, Mărioara (2010). *Nunta tradițională românească din Țara Silvaniei și Țara Codrului*, Zalău, Editura Caiete Silvane

² În aria vecină a Maramureșului, Mircea Farcaș (2011, 251) semnalează termenul *lepedeu* cu sensul “cearșaf din pânză de cânepă”.

- BURGHELE, Camelia (2014). *La nuntă în satele sălăjene. O lectură antropologică a tradițiilor nupțiale*, Prefață de Narcisa Alexandra Știucă, Zalău, Editura Caiete Silvane, București, Editura Etnologică
- CERNEA, Eugenia (1972). *Folclor muzical din Sălaj. Zona sub Meseșului și a Barcăului, Sălaj*, Centrul Județean de îndrumare a Creației Populare și a Mișcării Artistice de Masă
- FARCAȘ, Ioan-Mircea (2009 a). *Lexicul subdialectului maramureșean*, Cluj-Napoca, Editura Dacia
- FARCAȘ, Ioan-Mircea (2009 b). *Fonomorfologia subdialectului maramureșean*, Nürnberg, Druckzentrum Verlag
- FARCAȘ, Ioan-Mircea (2011). *Texte dialectale – Maramureș*, Baia Mare, Editura Universității de Nord.
- GHERGARIU, Leontin (1973). *Folclor literar din Sălaj*, Zalău, Centrul de îndrumare a Creației Populare și a Mișcării Artistice de Masă al Județului Sălaj
- MIHAIL, Zamfira (1978). *Terminologia portului popular românesc în perspectivă etnolingvistică comparată sud-est europeană*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România,
- MOCANU, Augustin (2013). *Folclor Literar din Vechiul Județ Sălaj*, Slobozia, Editura Star Tipp
- TIMOC, Crenguța (2010). *Obiceiuri de nuntă de pe Valea Someșului*, Zalău, Editura Caiete Silvane
- b) dicționare:
- BULGĂR, Gh., CONSTANTINESCU-DOBRIDOR, Gh. (2003). *Dicționar de arhaisme și regionalisme*, vol. I, II, București, Editura Saeculum Vizual (DAR)
- CANDREA, I.-A., ADAMESCU, Gh. (1926-1931). *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”*, București, Editura Cartea Românească (DEI)
- CSILLAG, Imre, SZILI, Péter (2002) *Dicționar român-maghiar, maghiar-român*, Constanța, Editura Steaua Nordului Constanța (DRMMR)
- OPREA, Ioan et alii (2006) *Noul dicționar universal al limbii române*, București, Editura Litera Internațional (NDULR)
- ****Dicționarul explicativ al limbii române* (2016). Ediție revăzută și adăugită, București, Editura Univers Enciclopedic (DEX)